

**НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ
ДЕПАРТАМЕНТ ИЗЯЩНИ ИЗКУСТВА
ДОКТОРСКА ПРОГРАМА
„ВИЗУАЛНО-ПЛАСТИЧНИ ИЗКУСТВА“**

Анна Кирилова Покровнишка
Фак. № F77891

***СКУЛПТУРНИЯТ СИМПОЗИУМ В ИЛИНДЕНЦИ
И СОЦИОКУЛТУРНОТО МУ ПРИСЪСТВИЕ
В СЪВРЕМЕНОТО БЪЛГАРСКО ИЗКУСТВО
СЛЕД 1989 ГОДИНА***

АВТОРЕФЕРАТ

на Дисертация за присъждане на научна и образователна степен
„Доктор“ в професионално направление 8.2. *Изобразително
изкуство*, по научна специалност
Изкуствознание и изобразителни изкуства

Научен ръководител:
доц. Валентин Савчев

Рецензенти:
доц. Владимир Игнатов
доц. Цветослав Христов

София, 2016

Авторът на дисертационния труд е зачислен като свободен докторант към департамент „Изящни изкуства“ на Нов български университет – София със заповед № 3-РК-171 считано от 16.02.2015 г. до 16.02.2018 г. във връзка с решение на Факултетния съвет на Магистърски факултет.

Дисертационният труд е обсъден на заседание на департамент „Изящни изкуства“, проведено на ..... година и предложен за защита.

Защитата на дисертацията ще се състои на .....2016 г. от .....часа в .....
Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в канцеларията на департамент „Изящни изкуства“.

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

УВОД	
1. Актуалност на изследваната проблематика.....	3
2. Предмет на изследването.....	7
3. Поле на изследване и библиография по темата...	8
4. Цели и задачи на дисертационния труд.....	9
5. Методология и работна рамка на изследването...	10
6. Структура и обем на съдържанието.....	11
ГЛАВА ПЪРВА. Симпозиумът по скулптура като феномен.....	13
ГЛАВА ВТОРА. Международният скулптурен симпозиум в Илинденци.....	18
ГЛАВА ТРЕТА. Същност и анализ на артпространството в Илинденци.....	19
ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. Артпроявите в Бургас, Ясна Поляна, Мездра и Седжиано (Италия).....	22
ГЛАВА ПЕТА. Социокултурни особености на скулптурния симпозиум в Илинденци.....	26
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	28
ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА В АВТОРЕФЕРАТА.....	34
Приноси на дисертационния труд.....	36
Списък на публикациите, свързани с дисертацията.....	37

УВОД

Встъпителната част на дисертацията разглежда актуалните проблеми, свързани с целите, задачите и приносът на изследването. Обяснени са структурата и обемът на текстовата част, както и методологията и работната рамка на проучването.

1. Актуалност на изследваната проблематика

Изкуството през последното десетилетие на XX и началото на XXI век се характеризира с нови посоки в пластичните изкази. Неговите формални граници излизат извън очертанията на традиционалните изследвания и отправят поглед към нови възможности за експерименти. Авторите започват да търсят начини да накарат зрителя да отдели от личното си време и да навлезе в един друг свят. Очакванията им стигат дотам, че в много случаи те поставят творба си, в ситуация, където художествеността започва да се колебае между различните варианти, серии и разновидности. Трудно идентифицирана тя поставя зрителят в позиция, където той използва възприемчивостта си и запълва културното си пространство с образи от своята информация. Дискусията относно начина на възприемане на изкуството от страна на зрителя, винаги поставя въпросите за готовността на публиката да вникне в произдението. Тази сфера занимава социологията и философията като компоненти на техните наблюдения. От гледната точка на естетиката се обръща внимание на качествата на художествения продукт без да има значение за какво се употребява в зависимост от различните области на живота.

Сферата на социологията тълкува и разбира произведенията заедно с нещата, които стоят зад тях в дълбочина. Социалното общуване измества фокуса на зрителя от естетиката на творбата към анализиране и оценка на качествата ѝ в по-широкия спектър

от условията на възприятието, а именно във възприемането и осмислянето на идеята. Това се случва, когато обществото прояви разбиране към културните стойности и бъде подготвено за това. Самостоятелното художествено произведение не трябва да бъде разглеждано едностранно, а в контекста на вътрешното себеразкриване. Независимо че творбата е лична изява на конкретен художник, тя е нужно да бъде видяна като опит, който е формиран от общуването с хората.

Публичната среда на пребиваване на произведението, комуникацията на творбата със зрителя и сблъсъкът между света на художника и този на наблюдаващия предлагат отговори, които човек задава много често към самия себе си. С други думи казано, тези сравнения позволяват да бъдат очертани специфичните белези и особености, които са характерни за художествените процеси в една среда, каквато е симпозиумът. В различните етапи тези характеристики имат своята индивидуалност и начин на подход за проучване.

Актуалността на настоящата дисертация търси пряк път към въпросите, които са свързани с възникването, организирането и провеждането на Международния скулптурен симпозиум в Илинденци. Предвид придобиване по-голяма яснота върху проблематиката на изследването на базата на съпоставка е реализирано проучване между инициативите в Илинденци и тези в Бургас, Ясна поляна, Мездра и Седжиано (Италия). Темата на дисертацията поставя акценти върху анализа на скулптурния симпозиум и регистрира мястото, което той заема върху културната карта на света.

Навлизането в проблематиката на темата изисква да бъде обяснен терминът *симпозиум* с неговата специфичност. Освен за представяне на водещи стратегии в научните области (научни симпозиуми) той се включва и при реализиране на прояви, свързани с изкуството. Думата *симпозиум* произлиза от гр.-лат. *symposion* и означава *гощавка* (Милев и др. 1970: 664). Изслед-

ването на терминологията е от значение, когато се търси изясняване конкретиката на дейността. В това поле на изследване симпозиумът е разгледан като организационна структура в социалната среда.

Изхождайки от обстоятелството, че терминът *симпозиум* е познат в твърде широк обществен, икономически, политически и хуманитарен контекст, ще направим опит да изведем неговите позиции и в изкуството. Затова е логично изследването да започне с общите характеристики на симпозиумите и с неговите първи издания в света и България.

Появата му на световната сцена като форма за популяризиране на изкуството е свързана с търсене на нови възможности за експониране. В България първият симпозиум изиграва важна роля за приемствеността между него и същите прояви, появили се на по-късен етап в страната ни.

Със симпозиумите в изобразителното изкуство свързваме обективизирането на произведения на място, различно от това на музейните и галерийни структури. Скулптурните симпозиуми имат специфична и характерна среда, която е с индивидуална визия и изградена с почерка на своите организатори. Оформянето на такъв тип „неофициални“ модели за представяне на художествена дейност дешифрира социализацията на средата към културно общуване в пространството за живеене. Разчупването на стереотипите и привличането на почитатели към изкуството е свързано, от една страна, с обучението, което предлагат изданията под формата на курсове, а от друга – чрез личния контакт на зрителя с участниците в приспособените ателиета на открито.

Друг коментар, свързан със симпозиумите, е насочен към отбелязването им в международния обмен на дейности чрез културно сътрудничество и комуникация. С присъствената си автономност всеки един от тях успява да стимулира идентичността на художника, без да навлиза в личното му пространство за изява.

Симпозиумите функционират с постоянни експозиции, които се допълват с творби от различните издания, проведени през годините на тяхното съществуване. Този тип прояви, могат да бъдат организирани в:

- населени места, където се учредяват различните инициативи – това може да са улици, булеварди, градски паркове и др.

- природни местности и терени, които са закупени специално за целта или са предоставени за ползване от управляващите структури на Общините.

Освен със спецификата на теренното представяне, симпозиумите се различават по материал, тема, средства и време на провеждане. Изследователският акцент в дисертацията пада върху периода след 1989 година. Необходимостта от натрупан опит в резултат на проучването е свързано с документирането на визуално-пластичните произведения и фактологичното събиране на данни през посочения период. Частично са засегнати и въпросите относно социалния статут на художника, стиловите особености на произведенията, възприемането на творчеството.

Факторите, определящи възникването на симпозиума като феномен не са еднозначни. В България преди 1989 година те са били подкрепяни от държавата и културните ѝ институции. Функционирането на същите след тази година, е свързано с редица трудности, произлизащи от икономическата и политическата ситуация в страната. Въпреки всички промени симпозиумът като събитие в България успява да запази дейността си и да докаже нуждата от своето съществуване.

Проблемите засягащи проучването са разгледани в социологически, естетически, психологически и културен смисъл. В нетрадиционната среда на симпозиумите връзката е не само в посока на сътрудничество при реализирането на произведения, но и за постигането на диалог между авторите при решаването на въпроси, касаещи изкуството. Дискусията съществува и с коментари за използването на пространството и изграждането на

терена като пластика, което преосмисля посоките на общуване между публика и творба.

2. Предмет на изследването

Следвайки индикациите, заложи в заглавието на дисертацията, фокусът пада върху проблематиката, свързана със социокултурното присъствие на скулптурния симпозиум в Илинденци. Включените в полето на анализ прояви в Бургас, Ясна поляна, Мездра и Седжиано са разгледани като отправна точка на концептуалната реторика.

Съгласно тази теза, *за предмет* на изследването е избран *Международният скулптурен симпозиум в Илинденци* като форма за представяне на съвременните визуално-пластични изкази. Социокултурното присъствие е коментирано с цел откриване на възможностите за индикиране в национален, регионален и международен аспект. За да се направи обзор на проявата, е нужно да се отбележи икономическата и политическата обстановка в страната от позицията на определящи фактори, които дават отражение върху дейността на симпозиума. В дисертацията се изследват моделите, свързани със специфичните особености на процесите в изкуството на България през периода след 1989 година.

В този ред на мисли може да се каже, че легитимирането на теорията като философско мнение е ориентирано най-вече към естетиката, свързано със социалното пребиваване на творчеството в обществена среда. Разглеждан в тази перспектива, симпозиумът представлява интерес, тъй като утвърждава собствено присъствие в съвременното изкуство.

Темата на дисертацията е актуална от гледна точка на авторитета, който има симпозиумът в пространството на културните институции и от възможността да бъде проведено проучване, което до този момент не е реализирано. Постъпилите интересни

впечатления, отбелязаните коментари от медии, изкуствоведи и частни лица, присъствали на някои от откриванията, поставиха лична отправна точка за коментар към симпозиума в Илинденци.

В културното поле на това проучване се регистрира, че Международния скулптурен симпозиум в Илинденци е един от най-значимите у нас. Той е с утвърдено присъствие в областта на скулптурата, а неговата стабилност, коректност и нарастващата популярност извън границите на България са водещ мотив при избора на темата за настоящата дисертация.

3. Поле на изследване и библиография по темата

Изследването в рамките на дисертацията е разгърнато на основата на творческите постижения на широк кръг от автори, които намират възможности за изява в средата на скулптурните симпозиуми. Обосновката на проблематиката на симпозиумите се позовава на сравнителен коментар в полето на наблюдение на концепцията и организационните дейности. С цел по-голяма яснота на професионално ниво е направено проучване, където са използвани печатни издания на водещи автори, представящи тълкуването на визуалността в изкуството, неговото реализиране, възприемане и осмисляне. За добиване мнение по интересуващите ни въпроси се стигна до консултации с текстовете от книгите на Чавдар Попов (Попов 2004, 2009), Веселина Грънчарова (Грънчарова 2002), Валентин Ангелов (Ангелов 2014), Ивайло Попов (Попов 2011), Димитър Г. Димитров (Димитров 2001), Красимир Делчев (Делчев 2006), Свилен Стефанов (Стефанов 2003, 2014) и други.

Освен тях за разработването на темата са използвани и публикации от водещия периодичен печат за изкуство, които засягат симпозиумите в широк и частен случай. От материалите в

списание „*Изкуство*“ могат да се отбележат статиите на Стоян Николов „Скулптура на открито или скулптура за открито“ (Николов 1966) и Антон Кафезчиев „Бургаският симпозиум по скулптура“ (Кафезчиев 1976). От изданията на „*Изкуство/Art in Bulgaria*“ са разгледани публикациите на Свилен Стефанов „За социалната адаптивност на неконвенционалните форми в България“ (Стефанов 1994), на Виктор Бъргин за „Теория за края на изкуството“ (Бъргин 1998), на Яра Бубнова за „Коцептуализмът между деспотизма и либерализма. Преглед на неконцептуалното направление в източноевропейското изкуство през 80-90 години“ (Бубнова 1995), както и на Кристиан Рюби за „Модерните“ в списание „*ЛИК*“ (Рюби 2012).

Проучването в дисертационният труд показва наличието на оскъдни материали и изследвания от страна на историци, журналисти и изкуствоведи върху международния симпозиум в Илинденци. Съществуващите публикации в отделни статии до този момент не са успели да формират цялостно изследователско поле. Тяхното отбелязване е сведено до издания в периодичния печат, отнасящи се предимно за конкретни прояви. Материалите в печатните и електронни портали „*Култура*“, „*Сега*“ и „*Информрежа*“, които потърсихме за коментар са на изкуствоведите Светла Петкова (Петкова 2003, 2006, 2007, 2008), Диана Попова (Попова 2000), Весела Радоева (Радоева 1999) и Весела Ножарова (Ножарова 2000).

4. Цели и задачи на дисертационния труд

Дисертационният труд преследва следните по-важни **цели**:

– да систематизира теоретичните проучвания и да определи мястото, което заема Международният скулптурен симпозиум в Илинденци в съвременното българско изкуство;

– да се изведат основните теоретични подходи на социализацията и да се осъществи проучване чрез анализ на визуално-пластичната естетика на произведенията.

Във връзка с това е направено фактологическо проследяване на симпозиума по години и автори. Направените изследвания чрез анкетни карти е осъществено с цел достъпност до мнението на участници и публика.

Задачите, които се решават в работния процес, са следните:

- Да се разкрие същността на понятийния апарат, придружаващ проучването.
- Да се изследват и анализират материалите от специализираната литература, засягаща изследваната проблематика.
- Да се класифицират получените резултатите от емпиричните изследвания, направени от проведеното проучване чрез анкетни карти.
- Да се определи характеристиката на взаимодействие между скулптура и пространствена среда.
- Да се посочи степента на естетическото въздействие на симпозиума върху населеното място, където се организира проявата.
- Да се съпостави организирането, провеждането и поддържането на скулптурния симпозиум в Илинденци с аналогични прояви у нас и в чужбина (Бургас, Ясна Поляна, Мездра и Седжиано, Италия).
- Да се разгледа социокултурното значение на Международния скулптурен симпозиум в Илинденци, имайки предвид неговите регионални, национални и международни особености.

5. Методология и работна рамка на изследването

Основният подход, използван в дисертацията, е методът на сравнителния анализ. Разглежданите симпозиуми в България са

класифицирани и обработени с цел достъпност и яснота на художествените събития. Някои от тях са възникнали на по-ранен етап (преди 1989), като това налага тези прояви да бъдат разглеждани и в период, който не засяга изследването.

В разработката са използвани способности от естетиката, културологията и социологията. Това се случва, за да се наблегне върху социокултурното значение на симпозиума като форма за реализиране и представяне на съвременно изкуство. Социализацията е свързана с представянето му като място за културен обмен, провокирайки различните позиции на авторите в една диференцирана среда.

Чрез емпиричния изследователски метод са събрани наблюдения, мнения и опит от участници в проявата в Илинденци, както и от жители и гости на селото. Реализирани са интервюта с куратори на симпозиуми и на подобен род инициативи в България, като всички тези данни допълват текста от позицията на директния участник в събитията.

6. Структура и обем на съдържанието

Дисертационният труд разглежда последното десетилетие на XX век и началото на XXI век. Времето на преход (след 1989 г.), който е определен в изследването, е кризисен за изкуството. Това рефлектира разбира се и върху симпозиумите и тяхната културна дейност. Извършените наблюдения показват свиване активността на тези изяви, а при някои от тях дори се стига до прекратяването им.

Дисертационният труд съдържа следната структура:

Увод

ГЛАВА ПЪРВА. Симпозиумът по скулптура като феномен.

1. Исторически аспекти и мотиви за възникването на симпозиума по скулптура.

2. Симпозиумът като организационна дейност.

3. Автор – творба – зрител.

ГЛАВА ВТОРА. Международният скулптурен симпозиум в Илинденци.

1. Възникване, същност, мотиви, концепция, насоченост и перспективи.

2. Структурно-типологически особености на симпозиума в Илинденци.

3. Автори и произведения.

ГЛАВА ТРЕТА. Същност и анализ на артпространството в Илинденци.

1. Скулптурните произведения в откритите пространства на международния симпозиум в Илинденци.

2. Нетрадиционни форми на изказ, наблюдавани на симпозиума в Илинденци.

3. Уникални пластични пространства в Илинденци.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. Артпроявите в Бургас, Ясна Поляна, Мездра и Седжиано (Италия).

1. Международен симпозиум по скулптура в камък – Бургас

2. Национален симпозиум по скулптура в дърво с международно участие – Ясна поляна.

3. Скулптурен симпозиум – Мездра.

4. „Градината на Даниел Споери“, Седжиано (Италия).

ГЛАВА ПЕТА. Социокултурни особености на скулптурния симпозиум в Илинденци.

1. Особенности на художествения живот в България преди и след 1989 г.

2. Регионален, национален и международен културен контекст на проявата.

3. Социология, култура и изкуство.

Заклучение

Библиография

Приложение

ГЛАВА ПЪРВА

СИМПОЗИУМЪТ ПО СКУЛПТУРА КАТО ФЕНОМЕН

С намерението да ситуира дисертацията в полето на *скулптурните симпозиуми*, **Глава първа** извежда основните термини в скулптурата след 50-те години на XX век. Това е направено с цел да се проследи ситуацията, в която се намира изкуството през този период, и провокира ли по някакъв начин културната среда за появата на симпозиумите. В тази част на дисертацията е представено наблюдение върху скулптурния симпозиум в *Санкт Маргаретен* като инициатива, потърсила първа в света изказа на изкуството чрез тази форма. Отключващ интерес представляват и аналогичните симпозиуми в *Линдабрун* и *Крастал*. Тяхната обосновка е сведена до изследване на принципите в реализираното им с цел определяне на общата им визия.

За индикиране на проблемите, които се разглеждат в главата „Симпозиумът по скулптура като феномен“, е отделено внимание на структурата на тези инициативи и възможностите, които предоставят на авторите. Потърсени са причините за възникване и начина на функциониране на творческите прояви, обърнато е внимание върху подбора на авторите и въздействието, което оказват скулптурните симпозиуми върху средата, както тенденциите и иновациите им за развитие.

Симпозиумът е структура от световен мащаб, който е част от съвременните форми за популяризиране на изкуството. Третият раздел на тази глава се концентрира върху опитите да се аргументират принадлежността и тълкуването в полето на анализ на понятията *автор*, *творба*, *публика* като присъствие, което бележи срещата на тяхната комуникация. Наред с това, съгласно принципите на социалните функции, конкретиката им е изведена в общите постулати на трансформация. Ползите, които полу-

чава зрителят (в повечето случаи това е местното население) от организирането на проява с визуална комуникация, са много. Тази форма за представяне е нужна за подпомагане на художествения обмен и мобилността между скулпторите, както и за социалната адаптивност на артиста и публиката.

В опитите да се открият взаимоотношенията между автор, творба и публика се стига до обяснение на понятията им.

Авторът

Той е водещ фактор в учредяването и функционирането на симпозиумите. Без неговата присъствена принадлежност към тази форма за изява (симпозиум) не можем да говорим за съществуваща реализация на този тип инициативи. Авторът разкрива пред публиката своите мисли, чувства и темперамент, представени с изразните средства на своето изкуство. Той се стреми към новото и различно присъствие и към надграждане на вече направеното. В много случаи въображението му позволява да достигне до експерименти, за които се счита, че са чужди на изкуството. Това е негово право за творческо търсене и представяне на личностна позиция. Във връзка с този коментар ще поясним, че на проявите отбелязани в дисертационния труд съществуват произведения, които са експериментални и са причислени към тази графа на прочит.

Всъщност, ако има нещо, което да ни насочи към пътищата за реализация на художника в съвременните условия, това е изборът и оценката, която той дава на всичко, което го заобикаля. Авторът обаче не променя света извън себе си, а се опитва чрез произведенията, които създава да го преобрази. Или с други думи казано, той е личност, носеща потенциала, интелекта и душевността, зад които не стоят определени общности, а неговото конкретно отношение в социалната среда на живеене.

Говорейки за скулптурата на открито, трябва да отбележим, че публиката понякога става неволен наблюдател. Художникът

изразява своите позиции от гледна точка на вътрешното си усещане и ги налага чрез конкретни действия. Произведението, което е било обмислено в ателието и до този момент е занимавало само създателя си, става присъстващо в пространството и ангажиращо зрителят.

Творбата

Предоставена пред обществеността (в случая симпозиумът), тя придобива зависимост от зрителя като неин оценител и потребител. Социалното ѝ пребиваване е свързано с този контакт и творбата се явява основен компонент в изграждането на съвременните културни ценности. Социологията на изкуството дава израз и признава, че зад всяко произведение стои индивидуалното присъствие. Така художествения продукт, от една страна, публично представя своя автор, а от друга – социалната действителност го трансформира по свои модел. Личното съществуване на произведението в пространството като отделна единица става невъзможно, тъй като то е общо притежание. От друга страна, то има способността да променя и тази модификация е насочена към човека.

Във времето, в което живеем, понятието за красивото вече е изменило своя ъгъл на отчитане, идеалите са сменени. Или, както споделя Виготски: *...изкуството систематизира съвсем особена сфера от психиката на обществения човек – именно сферата на чувствата му.* (Виготски 1978: 38) Личните допирни точки между художника и неговото социално обкръжение са носители на художествения продукт. Творбата е автономен изказ на автора, но тя е необходима за публиката. Произведението обаче неизменно поставя своя създател в една различна социална ситуация, в която художникът е различим от останалите хора. Това дава възможността авторът да застане (да се скрие) зад своето творение и да стои като наблюдател. В психологичен аспект той може да използва художествения продукт, за да въз-

действия върху публиката. Или както пише Анна Цоловска: *Основно свойство на всяко произведение на изкуството е да е отправено към някого. Поради това, ако разглеждаме феномена художествено произведение, ние сме обвързани и със субективността на този, който консумира творбата. Творбата изисква публиката си и така създава своята субективна срещуположност. Това е познат на традиционната херменевтика проблем за усвояването и прилагането на художественото произведение към ситуацията на консумирация.* (Цоловска 2008: 66)

Публиката

Отношението на художника към света се заявява чрез неговите творби, но в начина на възприемането им се среща с разбирането или отхвърлянето от страна на зрителя. *На това най-високо интегрирано равнище художникът е носител на определен възглед за изкуство, творбата сама по себе си е конкретен носител на друга представа за изкуство, от своя страна и публиката има претенциите да толерира или да отхвърля творбите пак според своя критерий за изкуство.* (Стефанов 2004: 161) В тази сложна взаимовръзка понякога произведението остава в неразбраното поле от недоумението на наблюдаващия. Трябва да отбележим, че изкуството, в частност художествения продукт, намира израз не само в ясно различимите модели на визуалното поле на действие, но и в тълкуването и схващането на идеята.

Както се спомена, художественият продукт е носител на интимното съпреживяване в житейските ситуации на автора. Наблюдавайки произведението, зрителят започва да черпи от нейните емоции, като намира опора в силата и качествата на творбата. Дали тя ще бъде отхвърлена или приета, зрителят преценява от своя личен опит. Ситуацията на възприемане от натрупан житейски опит, става определящ в смисъла на личностното и

индивидуалното себепознание, като по този начин, чрез складиранияте емоции от преживявания, зрителят общува с изкуството.

Симпозиумът е място за среща на публиката с автори и произведения. Чрез тази форма за представяне на изкуството художникът намира начин да стигне до зрителя. Публиката е заинтересована от това сближаване. Премахвайки бариерите, които поставят другите институции за популяризиране на изкуството, симпозиумът приобщава посетителя и го ангажира социално.

Тези форуми се оказват важен фактор в съвременното изкуство, не само като възможност за изразяване на определени позиции на художниците, но и като институция, която дава отговор на нуждата от социализация на културната среда.

ГЛАВА ВТОРА

МЕЖДУНАРОДНИЯТ СКУЛПТУРЕН СИМПОЗИУМ В ИЛИНДЕНЦИ

Втора глава на дисертацията се фокусира върху скулптурния симпозиум в Илинденци. Акцентът от тази част на изследването пада върху постъпилите данни относно възникването, принципите, организацията, концепцията и перспективите на проявата. Извършеното фактологично проследяване на изданията по години, участници и произведения извежда класификации, преосмисляйки симпозиумът като обект за наблюдение и анализ. Когато говорим за Илинденци, не може да не обърнем внимание на големия брой участници от различни националности и мащабността на някои от проектите. След направеното проучване констатираме, че тази форма за реализиране и представяне на изкуство е с големи възможности.

В тази глава са описани структурно-типологическите особености (устав и статут), които са първи момент при организирането на такъв тип проява.

Симпозиумът в Илинденци възниква през 1998 година. От 2006 насам под неговата шапка са включени и други художествени дейности като живописни пленери, които допълват творческата колекция, студентски и ученически практики и др. Всички те са предпоставка за социалната комуникация с обществеността. На основата на този преглед беше изведен аргумент, че симпозиумът като форма на сътрудничество развива инструменти с висока ефективност за допълнителна обществена принадлежност.

ГЛАВА ТРЕТА

СЪЩНОСТ И АНАЛИЗ НА АРТПРОСТРАНСТВОТО В ИЛИНДЕНЦИ

Изкуството има нужда от отражение и за да стигнем до него, трябва да се видят коментарите, свързани с тълкуването на естетиката на произведението. Това тълкуване определя творбата от гледна точка на теорията, като поставя погледът на науката до този на обикновения човек. Творбата не е затворена в себе си, тя е открита към обществеността.

За по-голяма яснота относно скулптурния симпозиум в Илинденци, е направено художествено анализиране на част от произведенията. Предвид тези конкретни примери, са квалифицирани ориентирите на симпозиума като търсения, мотиви, изпълнение, взаимодействие.

В много случай отговарящите лица на изданията, действащи според собствените си преценки относно участниците, изиграват определяща роля при оформянето на облика на симпозиума. Скулптурните пластики представят авторовото отношение към света, но комуникацията помежду им придава цялостен вид на пространството, в която те пребивават.

Произведенията в Илинденци са съобразени с природната среда и мястото за живеене. Едно от изискванията от статута е да има единомислие между скулптура и естествен релеф. Специфичният терен е включен като елемент в организацията на скулптурния парк. Симпозиумът предлага достатъчно възможности за експерименти от страна на художниците, като някои от тях дори използват даденостите на природата като изразно средство за представяне (например Емил Бачийски с работата си „Водопровод“, Групите „7+1“ и НИТТ, Васил Симитчиев и др.).

Реализирането на изкуство в публична среда е една от особеностите на симпозиумите. С подчертан коментар към мястото

на събитието като провокатор за творчество са потърсени и новостите в изказите. Изкуството сред природната местност и вписването ѝ в селището, тук в Илинденци, е под формата на скулптурни обекти и проекти.

В света на изкуството предметяването е свързано с връзката между уникалността на идеята и създаването му като художествен продукт. В мащабните размери на своето представяне скулптурата поставя коментар между изразните средства и предварителния замисъл. В този смисъл обектът (произведението) е подчинен на волята на своя създател, но тук не се говори за чисто техническите умения, които всеки може да се научи да владее, а за възможността да се изведе чрез тези похвати и средства една концептуална образност. За да се усвоят обектите и проектите като художествени творби е необходимо да бъдат насочени към съзнанието на зрителя. Освобождаването от чисто визуалното представяне и формулирането им като схващане води до личното разбиране от страна на наблюдаващия. Това показва, че значимостта на художествеността е отчасти дело и на публиката.

Тази художественост занимава особеностите на артпространството в Илинденци, които са предмет на нетрадиционни, а в определени случаи и доста мащабни иницирания. Това са скулптурните обекти и проекти, чрез които урбанистичната среда търпи една творческа намеса директно на терен. Обектите „Форумът“, „Йордановден“, „Винарната“ и дългосрочните проекти „Мрежата“ и „Мраморният град на изкуствата“, които са пръв пример на такъв замисъл в България, поставят открито своите позиции за пребиваването си. Анализирването им на един първоначален етап, защото това са дългосрочни издания, е свързано с коментари за взаимодействието, единството и сливането между специфичната среда на представяне в Илинденци и произведението.

Освен мащабни издания на симпозиума в Илинденци се представят и произведения извън формите на класическата изразност. От художествена гледна точка това са творби, при които експериментът е водещ фактор. Той е различим с избора на материали и иновациите в идеите. Като примери можем да посочим „Каменни картини“ на Светлин Русев, летящата пластика „Хварчилото“ на Любен Костов, работите на Габриеле Бергер, Щефан Боненбергер и др.

Изобразителното изкуство в този случай е комплекс от дейности, които са насочени към превръщане на естетиката в собствени критерии. Формата за представяне вече е изменила своя специфичен мимезис и е преминала към опредметяване в смисъла на едно съвременно разбиране.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

АРТПРОЯВИТЕ В БУРГАС, ЯСНА ПОЛЯНА, МЕЗДРА И СЕДЖИАНО (ИТАЛИЯ)

Обобщението на инициативите в заглавието на тази глава с термина *артпрояви*, е направено от гледна точка на това, че „Градината на Даниел Споери“ в Седжиано е пространство за представяне на изкуство, без то да действа като симпозиум. Тук е моментът да поясним мотивите, които бяха водещи за избора на Седжиано. Първо, защото Даниел Споери е световноизвестен художник и е интересно да се проследи организирането на една такава проява от негова страна. Второ, това е среда за представяне на изкуство, която е с международна значимост, организирана в парк, и трето, това е сходна инициатива, която е извън пределите на България. След направените коментари, отнасящи се до заглавието, ще отбележим, че изследването проследява изданията по години, автори и произведения; разглежда функциониращите документи като статут и устав на симпозиумите, принципните условия на провеждане на дейността при Седжиано, подборът на участниците и перспективите, които стоят пред проявите.

1. Международен скулптурен симпозиум в камък – Бургас

Симпозиумът в Бургас е първият в България, който е учреден през 1974 г. по инициатива на Комитета за изкуство и култура, Съюза на българските художници и Градски народен съвет – Бургас. В годините между 1974 и 1988 той се провежда без прекъсване. През 2010 г. е проведено издание под патронажа на Община Бургас и секция „Скулптура“ на СБХ, което до този момент не е повторено.

Симпозиумът, чрез своята дейност, стимулира реализацията на скулптурата в камък и спомага за осъществяване на контакт между художниците, като негова основана задача е да създаде естетическа градска среда. Според устава на проявите се канят до 10 автори от страната и чужбина, които работят на свободна тема.

2. Национален симпозиум по скулптура в дърво с международно участие – Ясна поляна

Симпозиумът по скулптура от дърво в Ясна поляна възниква като „Симпозиум на младите скулптори, резбари, оформители и дизайнери в района на Странджа-Сакар“ в село Кости през 1983 г. по идея на Съюза на българските художници, ОНС – Бургас и Община Созопол, като дава възможност за творческа изява на младите творци. От следващата 1984 г. симпозиумът се провежда ежегодно в село Ясна поляна, вече като „Национален симпозиум по скулптура в дърво, с международно участие“. През 1991 г. е последното му за този период издание в ММЦ – Приморско. Следват седем години, в които няма реализирани издания поради липса на спонсори, а през 1998 г. симпозиумът е възстановен благодарение на Инициативен комитет, Кметство – с. Ясна поляна, Съюз на българските художници, секция “Скулптура” към СБХ и новосъздадената Община Приморско.

Според настоящия статут основната му цел е популяризирането на природата, бита, културата на Странджанския регион, като тази прокламация стои и в основата на симпозиума и преди 1991 г. Скулптурните произведения са изработени от махагон, палесандър, африкански дървета, странджански дъб и са предназначени за интериор и екстериор. *Някои от творбите се инсталират по паркове, детски градини, спортни терени и училища. Други са с временен характер (например инсталацията „Воден змей“ на Веселин Димов).* (Василчина и др. 2014: 290) След края на всяко издание произведенията, изработени на симпози-

ума, остават на разположение на Община Приморско. Проявата в Ясна поляна винаги е била международна. До този момент в него са участвали над 120 скулптори от Виетнам, Испания, Великобритания, Румъния, Латвия, Япония, България и др.

3. Скулптурен симпозиум – Мездра

Симпозиумът по скулптура в Мездра е творческа акция, която се провежда на всеки две години от 2004 насам. Организатор е Община Мездра, която успява да реализира идеята за представяне на съвременно изкуство. Целите, които си поставят основателите според статута на симпозиума, са свързани с естетизацията на градската среда и изграждане на галерия на открито. След приключване на изданията работите се монтират на един от булевардите в Мездра. Темата на симпозиума е свободна, всеки автор избира концепцията за работата си и я реализира в материал, който тук е врачанският камък.

4. „Градината на Даниел Споери“, Седжиано (Италия)

В началото на 90-те години Споери започва изграждането на парк музей, който е наречен „Градината на Даниел Споери“. 104-те инсталации и скулптури са реализирани от 53-ма автори (до този момент), за чиято направа са използвани бронз, желязо, бетон, готови предмети и други. В колекцията присъстват работи на автори като Арман, Жан Тингели, Роберто Барни, Оливие Естопе, Луиджи Маинолфи, Уго Доси, Нам Джун Пайк и др. Произведенията са интегрирани в скулптурна градина от 16 акра в близост до италианското селище Седжиано (Seggiano), което е в района на Тоскана. Мястото е превърнато в център за изкуството и културата и дава възможност за сътрудничество. Пластиките са организирани, като мястото на всяка е обозначена на карта схема и по този начин зрителят може лесно да достигне до тях. Всяко лято към средата на юли се представят новите скулптури, които попълват колекцията.

През 1997 година е сформирана фондация „Il Giardino di Daniel Spoerri – Nic Terminus Haeret“, която има задачата да поддържа парка и да го представява пред обществеността. Мотото „Nic Terminus Haeret“ (в превод „Тук е граничният камък“) е изведено от думи, които Дидона отправя към Еней в „Енеида“ на Вергилий. Латинският текст е изписан на входа на Градината. Тази фондация представлява институция с образователна цел, която се интересува от научните изследвания. Тя осигурява стипендии на художници от цял свят с различни идейни ориентири. До момента във фондацията са се учили 10 стипендианти с продължителност на обучението от два до три месеца. „Градината на Даниел Споери“ е официално призната от Министерството на културата в Италия през 1997 година.

Споменавайки Даниел Споери и неговата *Градина*, обръщаме специално внимание на индивидуалното виждане на автора за организиране на парк със скулптурни произведения. Независимо, че не е симпозиум, *Градината* поставя открито въпросите за околната среда, комуникацията между зрител и творба, за представянето и популяризирането на изкуството, както и за неговата социална роля в съвременното културно пространство.

Тази глава от дисертацията е посветена на изследвания свързани с отбелязаните прояви. Изводите, които може да се направят представят симпозиумите и скулптурният парк на Споери с изведени моменти в организиране, провеждане и поддържане на инициативите. Тези форми защитават една обща идея, а именно желанието да популяризират изкуството с изразните средства на обема в откритите си пространства. Това определя понататъшното изследване, което е насочено към социологията и включва разбирането на произведението и общуването с публиката.

ГЛАВА ПЕТА

СОЦИОКУЛТУРНИ ОСОБЕНОСТИ НА СКУЛПТУРНИЯ СИМПОЗИУМ В ИЛИНДЕНЦИ

Социологията като наука извежда своите позиции към познанието на взаимоотношенията между автор, произведение и общество. Едно произведение може да бъде разглеждано не само от изкуствоведска гледна точка като направление и стил, но и от специфичната му комуникация със зрителя, където хората приемат или отхвърлят творбата.

Социалната среда на симпозиума в Илинденци е наситена от емоционално многообразие в поведението на публиката. Широкият кръг от посетители и гости на проявата реагират различно на творческите предизвикателства. Промените след 1989 година в България оказват влияние както върху изкуството, така и върху организациите, занимаващи се с културни дейности. За всички съвременници на събитията е ясно, че този толкова напрегнат период на оцеляване, представлява изпитание не само за творците, но и за институциите за популяризиране на изкуството. Именно в този твърде широк конгломерат от събития се учредява симпозиумът в Илинденци.

Както вече беше отбелязано, симпозиумите са приспособими към средата на живеене, като целта им е да привлича обществения интерес. Те могат да бъдат организирани в различни пространства – в приспособени общински или частни земи, в парка, на улицата, като по този начин осъществяват директен контакт с публиката и интеграцията между зрител и изкуство. Експозициите на симпозиумите се превръщат в постоянно пребиваващи галерии на открито. Те са предпочитано място пред останалите институции не само заради достъпността си, но и заради възможността от пряк контакт с творческия процес. Неслучайно много от тях включват в програмата си лични срещи с творци и куратори и поставят на преден план зрителя с предоставената му възможност за участие в програ-

мите за обучение. Така зрителят се чувства ангажиран чрез своите действия и става съпричастен към случващото се.

Когато говорим за институцията като за организация, ние имаме предвид колективна форма, свързана с обществеността в сферата на социалните дейности. Тук става въпрос за един предварителен предорганизационен период, през които се формират правилата и целите (посочени по-късно в устава и статута), събира се информация за организацията и дейността на бъдещата проява. Институционализацията на симпозиума е свързана с утвърждаването на норми, които създават възможен контакта между изкуството (в частност скулптурата) и външната среда (зрителя) чрез общуване в едно твърде различно пространство. Тези правила са съпроводени с културния и икономическия обмен на дейността.

Симпозиумите заемат своето място на световната сцена като пример за изграждане на комуникация между автори от различни държави с техните културни идентичности. Това поставя международното сътрудничество в художествената сфера на подчинение на ценностните системи на различните националности. В глобалната общност на симпозиумите се извършва сътрудничество между културните общности с цел обмен и взаимопомощ.

Скулптурният симпозиум в Илинденци като събитие оказва влияние върху обществения живот в страната. Практическият опит доказва нуждата от такъв формат за представяне на изкуството. След направените теоретични анализи на художествените произведения и от събраното мнение от разговори с участници и зрители, става ясно, че симпозиумът е с позиции на присъствие и има нуждата подкрепа от авторите и жителите на селото. Въпреки че той, като действаща среда за популяризиране на изкуството, е с различна организация в сравнение със структурите на другите институции (музей, галерия), може да се каже, че Илинденци постига своята цел като културно събитие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящото проучване завършва с изводи, постигнати в резултат на извършените изследвания и наблюдения. В Заключението се определя мястото на изданията в Илинденци, Бургас, Ясна Поляна, Мездра и Седжиано в исторически и хронологичен план. Заедно с осмислянето и изтъкването на техните приноси, установихме значимостта на новаторство при художествените търсения в пространството на Илинденци, както и единомислието при организирането и функционирането на проучените в дисертацията прояви. С оглед на по-цялостното обобщение, свързано със социокултурното присъствие на проявата в Илинденци, е отговорено на някои важни въпроси, свързани със социализацията на художествената творба, идентичността на културната среда и присъствието на симпозиума като институция.

Социализация на художествената творба

Естетиката като наука вниква в същността на творбата, за да достигне до нейното вътрешно значение и смисъл, а социологията се интересува от външната, т.е. от комуникативната ѝ страна. Социологията и естетиката се оказват в ситуация на взаимна връзка, за да се определи същността на произведението на изкуството. И двете сфери се оказват определящ фактор при установяване контактите на творчеството с публиката.

Приобщаването на творбата към средата и превръщането ѝ от лично в обществено притежание, се формулира като социализация. Обяснявайки този процес, не трябва да забравяме, че произведението внася нещо ново в общественото пространство и по този начин застава зад намеренията на автора си. Отличителен белег на всеки художник е неговата способност да създава нещо уникално и идентично, което притежава художествени качества. Този художествен продукт обаче оказва промяна в статуквото на автора, като го приобщава към социалната среда.

Точно тук е моментът да се посочи, че творбата има двойствена позиция чрез своята същност в света на човека.

Трудностите, които възникват при контактуването между публика и изкуство, се дължат на недостатъчната заинтересованост на зрителя. Икономическата криза през разглеждания период (след 1989 година) оказва също съществено влияние за отдръпването им от културния живот поради дългия преход на пазарната икономика. Това е време, когато страната ни претърпява политически и икономически дисбаланс и това, разбира се, дава отражение и върху изкуството.

Идентичност на културната среда

В процеса на търсене на своята идентичност като културно пребиваване в обществения живот, симпозиумите и разгледаните артпространства поставят въпроси, свързани с творчеството като социално поведение и приобщаването им към параметрите на комуникация.

Съществува мнение, че творбата е подтик от вътрешните интуитивни усещания на автора. Неговата самовгълбеност понякога спомага за такава насоченост, но когато се говори за представяне в среда с поставени изисквания, какъвто е симпозиумът, тогава неговата интимна импулсивност е съобразена с условията на идентичната среда за представяне.

Тяхната свързаност с регионалните нужди прави симпозиумите значими за оформяне на културните идентичности на местните и общински структури. Международната функция на симпозиума, от една страна, включва автори, които присъстват на световната културна сцена, а от друга, осъществява връзката на изявата с останалите подобни форми в страната и света.

Симпозиумите са от изключително важно значение за развитието на изкуството у нас във времето на масовата комуникация и глобализация. Тяхната характерна среда спомага за представяне на културната идентичност и за стимулиране обмена на тър-

сенията в национален и международен аспект. Тази форма за представяне на изкуството извън традиционните пространства като музея, галерията и другите институции изискват осъществяването на социални комуникации.

Симпозиумите поставят възможности за творчество, което организира идентичната му среда. Комуникацията между артистите в тази затворен социум, дори и за кратко време, може да окаже градивен елемент върху миогледа им. Културната среда на общуване допринася освен за обмен на идеи и сътрудничество, но и на контакт с публиката по време на работния процес, на откриването и закриването на проявата.

Симпозиумът като институция

При условията на социалното общуване художественото произведение има своето независимо, обособено място. В контекста на неговата идентичност можем да кажем, че то не е самостоятелен продукт на автора, а отговаря на изискванията да бъде приобщен към колективната принадлежност. Съвременното общество обаче, което търпи развитие във всяко едно отношение, поставя изисквания към художествеността и представянето ѝ пред публика в социалните институции. Днес творбата не е утилитарен предмет, а конгломерат от мисли, търсения и усещания за света. В този случай вече говорим за един „продукт“, който е независим и показва възможности за разбиране и въображение. Определенето на произведението води до използването на формални средства в определени условия на неговата социализация.

Създаването на нови правила, отнасящи се до изявите на автора, където той заявява собствената си същност, е условие за включването на творбите към институционалната среда. Същност става дума за общността на артистите, която вече започва да оформя условията, които определят критериите и дават отговор на това какво е художествено произведение. Последното е

становище за колективното разбиране, а не е мнението на един художник. Произведението може да се нарече социално, защото то има значение за цялостното комуникиране в средата на пребиваване. Поставено в конкретни условия, където да е достъпно до публичното пространство, то става посредник в общуването. Тази среда в конкретния случай е симпозиумът.

Институционализацията е свързана с организирането на група от художници, които да определят естетическите параметри и норми, за да се формира сдружение, което да осъществява контакт между творбата и публиката. Процесът в него е тясно ангажиран с развитието и поддържането на тези форми за изява. Симпозиумът като организация стартира с алтернативата за изграждане на място за културен обмен между художници с цел създаване на художествени произведения, които успяват да провокират едно различно действие в социалната среда. Създадените традиции и изграденият авторитет са достатъчен аргумент, за да могат симпозиумите да придобият статут на самостоятелни и независими организации за популяризиране на съвременното изкуство.

Възможността за изява на институцията се състои и в начина на подбор на авторите. Името на определен участник в дадено събитие може да провокира вниманието както на публиката, така и на журналисти, историци и критици.

Симпозиумът разполага със своите вътрешни правила за развитие на дейността и именно те го определят като автономно пространство. В тази насока може да кажем, че симпозиумът, по един или друг начин, контролира художествения процес в собствената си среда за представяне и става саморегулираща институция.

Получени резултати от проведените анкети

Извършеното методическо проучване чрез анкетни карти на участници от симпозиума в Илинденци, както и на жители и

гости на проявата, е свързано с намерението да се изяснят някои въпроси, интересувачи изследването. Постигнатите изводи са изведени в диаграми, които показват, че инициативата е добре възприета и представлява интерес не само за авторите, но и за публиката.

Анкетна карта № 1 е предназначена за участниците в Международния скулптурен симпозиум в Илинденци. Според анкетирания симпозиумът е предпочитано място за творческа изява от страна на скулпторите. Пластиките са експонирани съобразно техните очаквания и по-голяма част от тях споделят, че последното им участие на такъв вид представяне е било преди година. Това е пример за привилегията, която има симпозиумът в средите на художествената общност (вж. Диаграми от 1 до 4 от анкетна карта № 1 в дисертационния труд).

Анкетна карта № 2 се отнася за жителите и гостите на Илинденци. Съгласно отговорите на зададените въпроси са направени следните **заключения**:

1. Скулптурният парк в населеното място се възприема добре, като неговото присъствие обогатява и оживява културния живот в селото.

2. Симпозиумът привлича общественото внимание и интерес към селището и той се оказва важен за всички независимо от възрастовата група.

3. Всички анкетирани единодушно констатира промяна в с. Илинденци след организирането на първия симпозиум през 1998 година. По-голямата част от жителите, които участват в проучването, са одобрили начина на експониране на творбите в скулптурния парк и извън него (вж. Диаграма от 5 до 10).

В процеса на проучването са проведени интервюта с художници от различни области и участници в симпозиуми (вж. Прил. 5). Техните коментари дадоха разяснения по някои въпроси, отнасящи се до това 1) какъв е смисълът от провеждането на симпозиум; 2) има ли различия при тях от преди и след 1989

година; 3) съществува ли промяна в отношението на зрителя и какви са перспективите, които стоят пред авторите. Заради естеството на изследването беше извършена консултация с организатори на симпозиуми и пленери. Информацията е посочена в интервюта с Иван Русев, Никола Диков и Красимир Джидров (вж. Прил. 2, 3 и 4). Тезите от тях послужиха при допълването на материала относно разясняването на това как се организира симпозиум, какви са особеностите на статута, има ли определена тема и съществува ли разбиране от страна на зрителя? Събраните материали са използвани при коментарите в дисертацията. Целта е да се добие по-пълна представа за симпозиумите от първо лице, т.е. от организатори, участници и публика.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА В АВТОРЕФЕРАТА

- Бубнова 1995:** Бубнова, Яра. Коцептуализмът между деспотизма и либерализма. Преглед на неконцептуалното направление в източноевропейското изкуство през 80-90 години. Тезиси. – В: *Изкуство/Art in Bulgaria*, 1995, 21, с. 26-29.
- Бъргин 1998:** Бъргин, Виктор. Теорията за „края на изкуството“. – В: *Изкуство/Art in Bulgaria*, 1995, 49, с. 3-7.
- Василчина и др. 2014:** Василчина, В., Д. Грозданов, Д. Дилова и др. *120 години българско изкуство. Приложно, декоративно, монументално*. София, Маг 97th, 2014.
- Виготски 1978:** Виготски, Л. Психология на изкуството. София, 1978.
- Грънчарова 2002:** Грънчарова, Веселина. *Изкуство и открити пространства*. София, 2002.
- Делчев 2006:** Делчев, Красимир. *Философия, художественост и скандал в модерното изобразително изкуство*. София, 2006.
- Димитров 2001:** Димитров, Г. Димитър. *Изкуството на XX век – съдбата на авангарда*. София, Просвета, 2001.
- Николов 1966:** Николов, Ст. Скулптура на открито или скулптура за открито. – В: *Изкуство*, 1966, 10, с. 6-9.
- Ножарова 2000:** Ножарова, Весела. Мраморът над Илинденци отново придоби уникални форми. – В: *Сега*, 5 октомври 2000 <<http://www.segabg.com/article.php?issueid=1899&sectionid=7&i=00003>> (24.01.2016 г.)
- Кафезчиев 1976:** Кафезчиев, Антон. Бургаският симпозиум по скулптура. – В: *Изкуство*, 1976, №3, с. 31-33.
- Милев и др. 1970:** Милев, А., Братков, Й., Иванов, Б. *Речник на чуждите думи в българския език*. София, 1970.
- Петкова 2003:** Петкова, Св. Мрежа от камък. – В: *Култура*, 12 септември 2003, бр. 33. <<http://www.kultura.bg/media/myhtml/2288/ivrusev.htm>> (24.01.2016 г.)
- Петкова 2006:** Петкова, Св. Илинденци 2006 – пленер по живопис в скулптурния парк. – В: *Култура*, 08 септември 2006, бр. 29 (2424). <<http://www.kultura.bg/bg/article/view/12060>> (24.01.2016 г.)

- Петкова 2007:** Петкова, Св. Десет години скулптура в Илинденци. – В: *Култура*, 27 юли 2007, бр. 29 (2468). <<http://www.kultura.bg/bg/article/view/13254>> (24.01.2016 г.)
- Петкова 2008:** Петкова, Св. Илинденци 2008. – В: *Култура*, 27 юли 2008, бр. 28 (2511). <<http://www.kultura.bg/bg/article/view/14580>> (24.01.2016 г.)
- Попов 2004:** Попов, Чавдар. *Тоталитарното изкуство. Идеология, организация, практика*. София, УИ “Св. Кл. Охридски”, 2004.
- Попов 2009:** Попов, Чавдар. *Постмодернизмът и българското изкуство от 80-те – 90-те години на XX век*. София, Български художник, 2009.
- Попов 2011:** Попов, Ивайло. *409 съвременни художници. Биеналета, колекционери, музеи, направления*. София, Атера Дизайн, 2011.
- Попова 2000:** Попова, Диана. По кози пътеки към успеха. – В: *Култура*, 13 октомври 2000, бр. 40 (2151). <<http://www.kultura.bg/bg/article/view/4598>> (24.01.2016 г.)
- Радоева 1999:** Радоева, Весела. Илинденци '99. – В: *Култура*, бр. 40, 8 октомври 1999. <http://www.kultura.bg/media/myhtml/2100/b_ili nd.htm> (24.01.2016 г.)
- Рюби 2012:** Рюби, Кристиан. Модерните. – В: *ЛИК*, бр. 5, 2012, с. 74-75.
- Стефанов 1994:** Стефанов, Св. За социалната адаптивност на неконвенционалните форми в България. – В: *Изкуство/Art in Bulgaria*, 1994, бр. 17, с. 22-24.
- Стефанов 2003:** Стефанов, Св. *Авангард и норма*. София, Издателска група „Агата-А“, 2003.
- Стефанов 2014:** Стефанов, Св. *Иновации в българското изкуство от края на XX и началото на XXI век*. София, НХА, 2014.
- Стефанов 2004:** Стефанов, Иван. *От естетика към социология на изкуството*. С., Аскони-Издат, 2004.
- Цоловска 2008:** Цоловска, Анна. *Художествено-интерпретативен модел на естетическия вкус и естетическия образ*. Велико Търново, Фабер, 2008.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. За първи път се прави цялостно описание и изследване на международния скулптурен симпозиум в Илинденци.
2. В теоретичен аспект е направена съпоставка между симпозиума в Илинденци и артпроявите в Бургас, Ясна поляна, Мездра и Седжиано (Италия).
3. Разработени са анкетни карти за участници, жители и гости на симпозиума в Илинденци. Проведени са разговори с автори и организатори на подобен род прояви. Регистрирано е мнението на анкетираните, като са направени съответните изводи за симпозиумите. Обработените данни са изведени в диаграми.
4. Анализирани са скулптурните произведения, нетрадиционните форми и уникалните пластични пространства наблюдавани в Илинденци.
5. Социализацията на симпозиума в Илинденци е разгледана от гледна точка на нейното локално, национално и международно присъствие.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИЯТА

1. *Покровнишка, Анна.* Съвременна изложбена среда в откритото пространство на Арт център Илинденци. – В: *Сборник с доклади от III научна конференция с международно участие „Съвременни технологии в културно-историческото наследство“* (Технически университет – София, 22 – 23 октомври 2015 г.). София, 2015, с. 58-63.
2. *Покровнишка, Анна.* Градината на Даниел Споери – история и принципи. – В: *Годишник на СУБ „Наука – образование – изкуство“*, Т. 9, РИК „Ирин-Пирин“, Благоевград, 2015, с. 167-175.
3. *Покровнишка, Анна.* Скулпторът на храмове. – В: *ЛИК*, 2011, бр. 5, стр. 43-45.
4. *Покровнишка, Анна.* Иван Русев без сантимент. – В: *ЛИК*, 2011, бр. 5, стр.43-45.
5. *Покровнишка, Анна.* 330 тона. – В: *Инфо СБХ*, 2009, бр. 11, стр. 9–10.
6. *Покровнишка, Анна.* Скулптурният симпозиум в Илинденци. – Във: *Везни – Литература, изкуство, критика, философия*, 2007, бр. 1, стр. 44-52.